

Egy halandó lény szerelme*

A szerelemről való elmélkedés először is végtelenül kiábrándító. Ennek az az oka, hogy a szeretett lény személye az embernek elvakultságra ad okot. A hidegvérű gondolkodás gyakran szegényes valósággá váltja a lázas képzeletet. Az égi szerelem az egyetlen, mely elkerülheti az ilyen nagy bukást: a természetfeletti igazság transzcendenciája emeli a jelentéktelen semmiségek fölé, melyek elhomályosítják a szeretett lény ragyogását. Az emberek nagy többsége szerint — akik nem szeretik — a szeretett lény csak visszaélészerűen tarthat igényt a legfelsőbb értékre, amelyet tulajdonítok neki és ami nélkül nem szeretném. Így a szerelemről való elmélyült gondolkodás mindenekezlött kiábrándulás. Minden szenvedélyes szerelem a naivság bizonyítéka, a bölcsesség leckéje pedig a megvetés.

Valójában a földi szerelem a legmeggrázóbb paradoxon. A kiválasztott lény mindig olyan érték miatt van kiválasztva, amellyel tulajdonképpen csak a szerető szemében rendelkezik. A szeretők szemében annak tagadásának, amik nem ők, a világ önmagukra való leegyszerűsítésének mélységesen megvető értelme van. De igyekszem megmutatni, hogy egy „vég nélküli” elmélkedéshez épp e skandalum az igazság egyik útja.

I.

Elképzelhető, hogy a nyitott ember ősidóktól fogva alkalmas az egyéni szerelemre. Elég ha a társadalmi kötelékek alattomos lazulására gondolunk. Vajon a létfenntartás fő gondja, amit oly könnyen tulajdonítunk az ősembernek, ártalmasabb lett volna az érzelmek

* A fordítás Georges Bataille: *Oeuvres complètes, Tome VIII.* alapján készült. pp. 9–27.

rendszerelenségére, mint a számos szeszélyre, amelyek a legegyszerűbb népeket irányították? De megnyilvánulhatott akármilyen formában, akár házassághoz kötve is, a szerelem mindig valaminek az áthágását jelentette. Mi a házasság, ha nem a szexuális egyesülést sújtó tilalom rituális megsértése? Ugyanígy az emberáldozat a ne ölj tilalmának előírt megsértése. Ha az egyéni szerelem önmagában nem is áll szemben a társadalommal, a szeretők nem tudnak a dolgok olyan rendjéhez alkalmazkodni, amely nem vesz tudomást róluk (vagy kizárja őket) és jelentéktelenségnek (vagy fenyegetésnek) tartja az őket irányító érzelmet. Ilyen nehéz helyzetben a felborításoknak és az ölelés csendes borzalmának, még a megundorodott szeretők szemében is, az őket mindenki mással szembeállító szerelemnek szégyenteljes értéke van. A szeretők boszorkánysághoz folyamodnak, melynek babonáit és filtereit szeretik, és akárcsak a boszorkányok, a bukott angyalok oldalára kerülnek.

Semmi sem ellentétesebb a szeretett lény képével mint az Államé, melynek *józsansága* szemben áll a szerelem legfensőbb értékével. Első látásra feltűnik, hogy az Állam szembeállítja saját általános igazságát a szeretők egyéni igazságával. Ki is kételkedhetne ebben? A halandó egyén semmi, és a szerelem paradoxonja úgy kívánja, hogy a szerelem a hazugságra korlátozódjék, ami nem más, mint az egyén. Egyedül az Állam (a Város) vállalja teljes joggal számunkra az egyén túlvilági értelmét, ő az egyedüli birtokosa a felsőbb igazságnak, amit nem hamisít meg sem a halál, sem az egyéni érdek tévedése. De nem ez az a végső érték, amint azt hinnénk. Az Államnak egyáltalán nem áll hatalmában (vagy elvesztette) elvenni előlünk a világ *teljességét*: a világegyetem e teljességét — amely egyszerre van adva kívül és tárgyként a szeretett lényben, illetve belül alanyként a szeretőben — csak a szerelem összhangjában érhetjük el. Az ember csak az őt lánggra gyújtó szerelemben térhet vissza csendesen a világegyetembe.

Nem azt mondtam, hogy a szerelem tárgya a világegyetem: a szerető (alany) ebben az esetben elszigetelt maradna, meg lenne különböztetve ettől a tárgytól. Egyedül a szeretett lény lenne a másik számára a teljes világ: de nem erről van szó. A szeretett lény csak akkor javasolja a szeretőnek, hogy megnyissa a teljességnek, ha ő maga megnyílik a szerelemnek, határtalan megnyílás csak ebben az egyesülésben lehetséges, ahol tárgy és alany, szeretett lény és szerető megszűnnek elválasztva létezni a világban — megszűn-

nek külön létezni egymástól és a világtól, és két lélegzet lettek egyazon szélben.

Az Állam vagy a Város soha nem így jelenik meg előttünk, e halálos csendben, ahol úgy tűnik, már semmi sem létezik. A közösség soha nem idézheti elő ezt a valójában örületes iramot, amely egy lény iránt érzett szeretet során fellép. Ha a vágy elemészt bennünket, ha tönkretesszük magunkat vagy ha néha a halált választjuk, ez azért van, mert ez a szeretet-érzés bennünket a csodálatos feloldódás és kitörés várásába juttatott, ami a szorongató ölelés lenne. Mert a szerelem lényege az égés, távol áll tőle a megszerzés, a javak pazarlása és azok elvesztése, akik szeretnek. Minden arra irányul, lázban égve, hogy kimerítő, szenvedélyes mozdulatban előzze meg az ölelést. És ha szerelmünk tárgya a romokat idézi — a hiábavaló kitörést, a halált — az csak még inkább hozzájárul, hogy mint a választott lényt fogjuk fel. Legalábbis így van ez akkor, amikor a szerető maga hívja a szerelmet, maga is buja lény, a halál vagy a pusztulás bizalmasa.

Marad a kompromisszum lehetősége, sőt kényszere. A szerelem játéka annyira nyitott — annyira hiteles, és oly nagy veszélyekkel jár —, hogy az esetek legtöbbszörében félünk tőle. Leggyakrabban csak néhány rövid pillanatot szánunk a mértéktelen tékozlásnak és a láznak. És főleg, csak félénken haladunk ezen a valóban szent ösvényen, amely az aggodalmon és a félelmen vezet keresztül. Éppen ezért a szeretett lényt óvatosságunk arányában választjuk ki. Olyanok álmodjuk, amilyenek mi vagyunk, szárnyalóan vakmerőnek, de csak akkor, ha teljesen biztos, hogy a szép pillanat szebb lesz, mint veszélyes. A legveszélyesebb játékokban a szeretőknek hátul van a szemük. Ez gyakran a tudatalatti őszinteség és rosszhiszeműség miatt történik, és többet ér, mint a kimért arckifejezések és a fájdalmas kiáltások, ahol a józanságra legártalmasabb érzelmi kérdések törnek fel (ezek a módozatok süket visszavonulásra vezetnek). Az igazság az, hogy történjék bármi, a találkozás boldogsága megmarad számunkra (meg kell találnunk a másikat, ha nem magunkért, akkor az emberiség „nagyobb dicsősége” érdekében, amelynek testünkben az élet nagy eseményei szenteltettek). Igaz, azt akarjuk, hogy ez a boldogság veszélyes legyen, de túl gögősek vagyunk ahhoz, hogy keserű hozzáállással vagy tehetetlen dühvel visszautasítsuk. A lázasan keresett boldogtalanság a lázas ember szemében olyan látónoki képességekkel bír — olyan kínosan látható

—, hogy a titkos egybeesés lehetőségei, amely nélkül a szeretők nem tudnák hirtelen és biztosan elérni a teljesség megrázó érzését, mely megmámorosítja őket, mindig vagy csaknem mindig távol állnak tőle.

Mert a válasz felfedezésének, amelyet a szerető ad a szeretett lénynek, vagy a szeretett lény a szeretőnek, mély értelme van, amely megkívánja a nyugalmat, ahol a boldogság keresendő. Itt e végtelenségben, hol egymástól távol leszünk, ez a válasz olyan számunkra, mint a bárka galambja: hirtelen, finoman, titkon és megfoghatatlanul a végtelenség, ahol egyedül voltunk, ezt mondja: „Nem tudtad, ki vagyok: hallgasd a hangot, ami az enyém, ami a *te* hangod, íme e lény, ki mélységemből feléd közeledik, s ez az *ő* hangja, te felismered és *ő* felismer *téged*, mindketten kiemelkedtek a sötétségből, amelybe végtelenségem csábított, de magatokra találva el is vesztek: mert tudjátok, egymás visszhangjai vagytok, megsokszorozódott, és mégis *egy*, az én titkom, mint üresség, mely oly heves és oly lágyan áradó, hogy teljessége a mából örökké hiányozni fog”. Van valami szinte örületes ironia e finom egybeesésekben, melyek a nőiességre válaszoló férfiasságot alkotják, erős gyengédséget a törékeny erőszakosságra..., de mindig aggodalmat az aggodalomra: az egyik aggodalma a másik iránt érzett vágy volt, s a másik válaszként bukkan fel az őt előhívó aggodalomra, csak ezen az aggodalmon keresztül érhető el és szűnik meg a csodálatos válasznak lenni, amelyet hallok, vagy hallani véltem, mihelyt a hívás megszűnik bennem.

Míndez világosan megmutatja, hogy a szerelem csak akkor épül a világegyetem szertelen bőségre, ha nem akarjuk, hogy abszolút legyen: esetleges formában, tökéletlen jelleget tételez fel, és úgy véli, kiegészülése is a véletlennek köszönhető. Pontosán a véletlen veszi el tőlem azt, ami hiányzik nekem és *ő* is adja vissza. Ha a *szükségszerűség* adta volna vissza, nem tudtam volna ráismerni. Mert semmi nem szükségszerű bennem és a szerelem feltétel nélkül kérte tőlem az esélyről való lemondást. Ugyanígy kérte, finoman és kevésbé érthetően a szenvedélyről való lemondást is: ha túl nagy, ellentétes a megrázkódtatással és inkább a nyugalom felé fordul. A szerelem igazsága tényleg megköveteli az ölelés könyörtelen erőszakosságait, de csak véletlenül tűnik fel, a nyugalom áttetszőségében. Leginkább egy tó képét idézi fel bennem, egy tárgyét, mely soha nem elválasztható; mint tárgyvize elfolyik, felszíne az ég

visszatükröződése, iszapos mélye a láthatatlan lágyságát adja, mely a föld mélységéhez köti, a földgolyó hosszú csuszamlását követve, sziklás partjai pedig belemosódnak a szelek fényességébe. Egészében, a szerelem igazsága a nyugalom azon pillanataitól függ, melyeknek határait elveszítjük.

II.

A szerelmesekben a hiteles egyetértés bizonytalansága téveszt meg bennünket. Tévedünk, és gyanakvás nélkül azokról az üledékes formákról beszélünk, ahol a bizalmasság, amiről beszéltem, átadja a helyét a megalkuvásokkal teli életnek. Ezek a valódi szeretők a világban élnek, ahol már csak a látszat miatt is egybekelnek. Ha egyetértésük elveszti őket a világ végtelenségében, másoknak ajánlják fel, hogy gyönyörködjenek dicsőségükben. Nem bírnak belenyugodni, hogy *csupán* ők tudjanak erről a boldogságról, melynek határa a világegyetem. De csak akkor tudják megismertetni, ha eltávolodnak tőle. Innentől kezdve félreismerik és tudják: boldogságuk — vagy *felsőbb* szerencséjük — csak akkor ismerhető fel, ha megismerhető elemeire korlátozzák azt. A többieknek egyébként igazuk van, amennyiben visszautasítják az igazság elfogadását, akkor tévednének, ha azt, amit elérnek belőle, a megszkott határok fölé helyeznék. A szeretők saját felelősségükre állították fel ezen határokat, amikor elfogadták a látszatot, alávetve magukat ezáltal az ítéleteknek, melyek kicsinyes célok alá rendelik az lényt, olyan jelentés nélküli térben létező szabályokkal, amelyekből a szenvedély tárgyai, az Állam és a szeretett lény határozottan idegenek. Már ítéletet is mondanak más szeretőkről, mint ahogyan elfogadják azt is, hogy felettük ítélkezzenek. Ezen viselkedések mindennapi összefüggéstelensége is — amely a mindennapi életben múlandó értékeket tart fenn (mint amilyenek a szép ruhák, a gazdagság, a dicsőség) — végül göggé kicsinyíti kezdeti lendületüket.

Más értelemben, a szerelmesek játékanak ha nem is célja, de eredménye a gyerekszületés és a családalapítás. De az ilyen körülmények között tovább élő társulás nem ugyanaz, mint az előző. A szerzés társalmává válik. Ez egyik oka a számos gyereknek s gyakran ez az oka a vagyon halmozásának is.

A gyerekek születése elkerülheti a szerzési vággyá való kicsinyítést, de hiábavaló lenne összekeverni a szeretőket összekötő

szenvédelyt és a szülőket összetartó kötelékeket. A szerelmesek egymáshoz tartozása csak látszólag stabil: épp ellenkezőleg, minden arra mutat, hogy ez az egység soha nem lehet tartós: valójában csak akkor tarthat, még ha ez megtévesztő is, ha maga is egy újjáéledő aggodalomból éled újjá, a szüntelen feledésből.

Amit tehát elítélünk a szerelemből, az nem a horizont szűkösége vagy hiánya, amint azt gyakran gondoljuk: sőt, az egyéni szerelem a határok nélküli lét egyik *par excellence* módja, de halálra van ítélve, mert nem lehet több, mint egy felhők közötti villámcsapás. Soha nem állandó, és a nyomorúság, amivel megterheljük, a hosszú egyesülésekhez tartozik, amelyre ő csak alkalmat adott. Amit elítélünk a szerelemből, az tulajdonképpen a cselekvésképtelenségünk, és ez soha nem a lehetségest nyitja meg.

Ha a szerelem igazságát akarjuk, akkor nem a valós világhoz fűző kötelékek a legzavaróbbak, hanem a szavakban való megfelleklése. A szeretők beszélgetnek, felkavart beszédeik pedig lealacsonyítják, ugyanakkor dagályossá teszik érzelmeiket. Mert a tartóságba helyezik azt, amelynek igazsága csak villanásnyi időre képes fennmaradni.

De nemcsak a szerelmesek beszélnek: az irodalom fiktív világgal helyettesíti a szerelem igazságát, ahol a valós rendtől megszabadított szerelem a szavak nehézkes lépéseihez igazodik. A tárgyak hiányának világosságára nyíló ablak formáktól és módszerektől megtisztított egyszerűséggel megjeleníti azt, amit a nyelv képtelen kifejezni, hacsak nem a költői képek és tagadások segítségével. Pontosan ez az, amivel az irodalom szembehelyezi a formáit és módszereit, esküit és konvencionális kiáltásait, számító szentesítgetéseit. Erre a nagy csendre, melyre szívünk dobbanásait alapoztuk, nincs erőnk rátámaszkodni. Gyengék vagyunk, s ezért az érzelmek azonnali erejét illemekkel, kódokkal, választott viselkedéssel vagy az udvariasság szabályaival helyettesítjük. Olyannyira, hogy gyakran kételkedünk, vajón az irodalom felel meg az érzelmek igazságának vagy az érzelmek az irodalomnak. Szerethetnék pusztán azért, hogy hasonlítsak arra a hősrre, akinek a történetét olvasom, vagyis azért, hogy alávessem magam egy konvenciónak. Ebben az értelemben Cervantes műve a legteljesebb szerelem kigúnyolása, egyfajta lázadás egy ilyen nyilvánvaló megszenteltségtelenítés ellen.

Kevés leleplezőbb mondás van, mint azé a nagyon csúnya tanáré, aki azt mondta a szerelemről: „ez a XII. századi francia talál-

mány”. A franciák csak nyelvet és törvényeket találtak ki, olyan célokért, amelyek a csendet és a törvény hiányát kívánják. A lovagi udvariasság ezen szabályai ugyan származhatnak egy beavató társadalom szabályaiból, mégis az irodalom volt az első igazi formájuk. A beavatottaknak (a lovagok) egy hölgyet kellett választaniuk, akinek kegyeibe ajánlották fegyvereiket. A regények kalandokról szóltak, tele csodás elemekkel (ahol a varázslók, sárkányok, kiszabadítások félig isteni ranggal vették körül a szeretőket), a valóságban viszont harci hőstettekről és a tornákon való vitézségről volt szó. A lovagi tornák a fényűző népünnepélyek kiemelkedő epizódjai voltak: a lovagok rituálisan csaptak össze a kiválasztott hölgy előtt, akinek viadalukat ajánlották (a torreadorok még ma is ugyanígy, a *barrérán* ülő szépségnek ajánlják a bikát, amellyel megküzdének). A kihívó gazdagsággal felékszerezett hölgy úgy vett részt a küzdelemben, akár egy bemutatón, olyannyira, hogy ezen rítusok dicsőséges értelme látszólag az egyéni szerelem ünnepe volt.

III.

Ezek a csinálmányok kevesebbet értek, mintsemhogy el ne árulták volna a szívek gyötrődő várakozását. Következésképpen fel kellett, hogy tűnjön: az érzelmek komédiája, a kacérkodások és a szemérem színlelései, a reszketéssel túlzott magatartásformák, valamint egy irodalmi hagyomány allűrjei adták meg a szenvedély mértékét, amelyet egy halandó lény kelt. Ez hozzákapcsolódott azon bizonyossághoz, hogy a siker — a tartam — lecsökkentené a szerelem nyílt kinyilatkoztatását a világ vagy a család zárt horizontjára. A vágynak is nőnie kellett, hogy a szenvedélynek méltóbb tárgyat adjon erőszakosságához. A szerelem rút oldalai hozzáadódtak ehhez a kiábrándító vonáshoz, hogy bevégezdjék a kiábrándultság, amely az ember-isten eszeveszett szerelmének eredetét képezi.

Az égi szerelem meghosszabbítja a másíknak e kutatását, ami nélkül úgy érezzük, nem vagyunk teljesek, és amelynek szorítása néha maga az alkalom. Meghosszabbítja s végül megadja neki azt az értelmet, amelyet bemutattam: meg kellett szabadítani a tárgyat az esetleges elemektől, melyek a hús-vér lényt alárendelik az alant valóságnak, vissza kellett adni a teljes hatalomnak, amely csak egy pillanatra tárult fel a szenvedélyben, hogy megtagadtasson

a tartamban. Mert a tartósság a kézzelfogható dolgot visszavezeti a leigázott állapotba: a tartósságban minden dolog másra *szolgál*.

De megtalálhatjuk a „hús-vér lény” szokványos kifejezés segítése nélkül is azt, amit elérünk a jelenlétben, ahol a *másik* kiegészítő igazsága feltárulkozik. Képesek vagyunk rá, amennyiben szétromboljuk a dolgok jól kiépített rendjét, amely általában alávet bennünket a tárgyak tőlünk független valóságának. Csak annyit kell tennünk, hogy visszautasítjuk annak a szolgálatát, aki számunkra idegen marad. Mindent, aminek esetleges arculata van, legyen az természetes vagy világi, tagadunk: ettől kezdve a logikusan előállított lény általános és feljebbvaló jelenléte magától marad fenn.

Mégis akad nehézségünk ebben a kutatásban: ha csak logikusan visszük végig, Isten léte nem *érzékeltető*. Félnünk kell attól is, méghozzá borzalmasan, ami hiányzik nekünk, ha magányban élünk, társtalanul. Az Abszolút Lény tapasztalata a semmi szörnyűségében hosszabbítódik meg, de sem az abszolút Lény, sem a semmi nem érzékeltető számunkra közvetlenül. Eltávolodhatunk a hús-vér lényektől, de csak rajtuk keresztül, *érzékileg* juthatunk el azokhoz az állapotokhoz, ahol a dolgok teljessége feltárulkozik. A mindenséget vagy inkább a „név nélküli végtelenséget” csak akkor érhetjük el, ha adekvátan megválaszoljuk a bennünket létrehozó adott *kérdést*. A *kérdés* ilyen vagy olyan, a *válasznak* pedig alkalmazkodnia kell hozzá. Innentől kezdve nem csodálkozhatunk, ha a nyelv, amely Isten keresése céljából az ember ajkára jön, egyáltalán nem a teológia diszkurzusa, hanem a földi szerelemé. „Tudjuk, mondja egy hívő, milyen szerepet játszott a misztikusok nyelvezetében az *Énekek Éneke*. És ha az Éneket szó szerinti értelmében vesszük, nem kerülheti el figyelmünket, hogy rengeteg szerelmes kifejezést tartalmaz. Vagyis a misztikusok az *Énekekben* az égi szerelem megnyilvánulásának legmegfelelőbb nyelvtanát látták és nem voltak restek kommentálni azt, mintha ezek az oldalak tapasztalataik előzetes leírásait foglalnék magukba.”* Vagyis azt, hogy Isten léte kiegészítése az emberének, ugyanúgy, mint a férfi a nőnek, akit szeretünk. Istensége pedig úgy hat ránk, mint a nő nőisége. De a nekünk felelő istenség, ami *más* mint mi vagyunk, *túlságosan* távol lenne tőlünk, ha nem lenne mégis aggodalmas és szenvedő ember, ahogyan mi aggodalmaskodunk és szenvedünk. Hús-

* A fordítás Georges Bataille: *Oeuvres complètes*, Tome VIII. alapján készült. 9–27. o.

vér lény, aki a kereszten vérzik, a szenvedés és halál nagyon is emberi borzalma ez, amelyet elalélása pillanatában, térdei sanyargatásával a misztikus fél. Szabadon mehet tovább. Mert gyakran olyan nagy hatalma van, s akkora űrt csinál magában, hogy a teljes válasz erre az űrre csak az Isten lehet, akinek már nincs se formája, se megnyilvánulási módja. De nem megyünk messzebb, mint hogy a kezdetnél kezdjük. Soha nem szabadna elfelejtenünk, hogy az isteni kiáradás közel áll az emberhez, amely megelőzi. Ez semmilyen módon nem kibővíti őt. Inkább az ellenkezője az igaz. Mert azt hiszem, hogy a kiáradás, amely két hús-vér lényt szellemileg egyesít, soha nem kevésbé mély *a pillanatban*, mint az, amelyik a hívőt Istenhez emeli: lehet, hogy az égi szerelem értelme abban áll, hogy megsejteti velünk egy halandó lény szerelmébe foglalt *végtelenséget*. A földi szerelem még nagyobb is, amennyiben lényege az, hogy ne menjen tovább a pillanatnál, valamint az, hogy mindig a helyrehozhatatlan szakadásra szólítson fel.

*Párizs
Szeged*

*Georges Bataille
Fordította: László Kinga*